

הרב חיים זלמן אייזן

מח"ס המזוזה להלכה ולמעשה

הגדרת 'דרך ביאתך' במזוזה מקום קביעת המזוזה בפתח שבין שני חדרים

כניסה לחדר אחר, ובפרט כשישנם לבית כמה כניסות מהרחוב, מכיוונים שונים, אזי מתעורר ספק היכן יש לקבוע את המזוזה. במקרים כאלו ישנם הכרעות שונות המובאות בגמ' ובפוסקים, ועלינו לברר איזו הכרעה היא הקובעת בעיקר את מקום המזוזה, ומה הם דרגות ההכרעה אחר כך. ונביא אי"ה את מקור הדברים בגמ' ובראשונים, עד הכרעות הפוסקים הלכה למעשה, ונבארם אחת לאחת כדי שיבוארו הדברים בבהירות בס"ד.

סוגיות הגמרא בפתח שבין שני חדרים

בגמ' (מנחות לג, א) "ואמר רב יהודה אמר שמואל, במזוזה הלך אחר היכר ציר. מאי היכר ציר, אמר רב אדא – אבקתא [אותו חור שבאיסקופא שציר הדלת סובב בו, רש"י]. היכי דמי [האי הלך אחר היכר ציר דרב יהודה, רש"י], כגון פיתחא דבין תרי בתי, בין בי גברי לבי נשי".

מפרש רש"י (ד"ה כגון): "אדם שחולק ביתו, תציו להילוך אנשים המחזרים בביתו, וחציו לאשתו לעשות מלאכה בהצנע, ויש פתח בין זו לזו ופתח לכל בית לרה"ר, ואמרי' לקמן מזוזה דרך ימין לביאה ולא ליציאה, והכא בפתח שבין זו לזו, לא ידעינן הי ליחשוב ביאה והי ליחשוב יציאה, אי יציאה מהאי להאי ואי מהאי להאי, אלא הלך אחר חור שבסף שציר הדלת סובב בו, ההוא צד שהתור בו חשיב בית, ודרך ימין שנכנסין בו נותנין מזוזה".

מקום קביעת המזוזה בפתח

כתוב בתורה (דברים יא, כ) וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך, ודרשו חז"ל (מנחות לד, א) מיתור תיבת "ביתך" – "דרך ביאתך", היינו, שהמזוזה צריכה להיקבע בצד הדלת בדרך ביאת האדם לביתו מהשוק, ולא בדרך יציאתו, והוא "צד ימין לביאה", ד"כ עקר איניש, כרעיה דימינא עקר ברישא, וי"א שלמדוהו מהכתוב (מלכים ב יב, י) "ויקח יהוידע הכהן ארון אחד, ויקב חור בדלתו, ויתן אותו אצל המזבח מימין, בכוא איש בית ה' ונתנו שמה הכהנים שומרי הסף את כל הכסף המובא בית ה'", [אלמא דרך ימין הוי ביאה, וכל דבר הנתון דרך ביאה צריך ליתנו מימין, רש"י].

וכך נפסק בשולחן ערוך להלכה (יורה דעה רפט, ב): "וצריך לקבעה על ימין הנכנס, ואם קבעה משמאל, פסולה".

כל עוד ברור לנו היכן הוא ימין כניסה לבית, כמו בפתח הכניסה מהרחוב לבית, הרי הדבר פשוט היכן יש לקבוע את המזוזה. אמנם במקרים רבים, בפרט כהיום, שכל דירה בנויה מכמה וכמה חדרים, המיועדים לשימושים שונים, חלקם עיקריים וחלקם טפלים, חלקם תשמישי דירה המחייבים את החדר במזוזה (מן התורה או מדרבנן), וחלקם תשמישים אחרים שמכל סיבה שהיא אינם מחייבים את החדר במזוזה, והפתח הוא בין שני חדרים, לא תמיד ברור איזה צד נחשב ימין כניסה לחדר, שהרי כל צד הוא ימין

1 שהרי מתיבת 'ובשעריך' דרשו (יומא יא, א) לרבות שערי בתים עיירות וחצירות, ולמה לי 'ביתך', ואם משום להדגיש שהמחייב הוא 'בית דירה', היה צריך לכתוב 'דירתך', ואם למעט כל אותם שאינם בגדר 'בית' (פחות מדע"ד, או בלי תקרה וכדו'), היה צריך לכתוב 'הבית', וכתב 'ביתך' לדרוש דרך ביאתך. לבוש (רפט, ב).

(חדר קטן העשוי לשומר הגינה⁵) חייבת, כיון שהיא משמשת לדירה, וביניהם יש בית שער הפתוח לשניהם, נחלקו חכמים ורבי יוסי על הפתח שמבית שער לגינה⁶ להיכן הוא מתייחס, אם לגינה ואז פטור הוא ממזוזה, או לקיטונית ואז חייב במזוזה. וכשהיכר ציר הוא לכיון הבית, לכו"ע הפתח חייב במזוזה, ומחלוקתם היא כשהיכר ציר הוא לכיון הגינה, רבי יוסי סבר קיטונית עיקר וחייב, אע"פ שהציר הוא לכיוון הגינה, דכי אמרינן הלך אחר היכר ציר, היינו דווקא בפתח שבין שני בתים ששניהם עיקריים אבל כאן הקיטונית היא עיקר והיא קובעת חיוב מזוזה. וחכמים סוברים שהגינה היא גם כן עיקרית⁷, ולכן כשהיכר ציר לכיוונה, פטור הפתח ממזוזה. כן הוא פירוש הסוגיא לפי רש"י (ד"ה ומר סבר, בלישנא אחרינא ועיקר). והלכה כשיטת רבי יוסי, וכפי שפירשוה רב ושמואל (גמרא כפי פירש"י וטור ובית יוסף סי' רפ"ו, סעיף ט)⁸.

היינו, כיון שמדובר כאן בבית שלשני החדרים שבו יש כניסה מרשות הרבים, והדבר ספק להיכן – בעיקר – הפתח ביניהם משתייך, הכרעת הגמ' היא שהולכים אחר "היכר ציר", והיינו "החדר שהדלת נפתחת לתוכו"². ומדברי רש"י נראה שיש כאן תנאי שהדבר יהיה בגדר ספק, ואז ההכרעה היא ללכת אחר היכר ציר³, ומזה הבינו הפוסקים שכשאין הדבר ספק ממש, אלא ישנו היכר אחר המברר לנו לאן היא הכניסה, לא נאמר דין זה שהולכים אחר היכר ציר. ולהלן אי"ה נדון בזה.

אוצר החכמה

עוד מובא בגמ' (שם, ב) "ת"ר, בית שער הפתוח לגינה ולקיטונית, רבי יוסי אומר נידון כקיטונית, וחכמים אומרים נדון כאויר [הגינה]. רב ושמואל דאמרי תרוייהו, מגינה לבית כולי עלמא לא פליגי דחייב, מאי טעמא ביאה דבית היא, כי פליגי מבית לגינה, מר סבר קיטונית עיקר, ומר סבר גינה עיקר".

כלומר, הגינה פטורה ממזוזה⁴, והקיטונית

2 חיי אדם (טו, יח), וקיצור שלחן ערוך (יא, ד). ובפסקי רי"ד (מנחות לג, א) ביאר שכך הדרך שבחדר העיקרי קובעים הציר והדלתות נקפלים לתוכו.

3 וכך מבואר גם בפירוש הרי"ד על הסוגיא: "אם בבית הפתוח לרשות הרבים, מה אני צריך הכר ציר, בין אם יעשה החורים לצד פנים, בין אם יעשה אותם לצד חוץ וכו', ומה בכך, בדרך ביאתו לבית לצד ימין בעיניו, ואנה אמר שמואל זה הסימן, ופירש כגון פיתחא דבין תרי בתי וכו' ואין אנו יודעין לאיזה צד יעמיד המזוזה, ששני הבתים יוצאין מזה ונכנסין לזה, ויוצאין מזה ונכנסין לזה".

4 כך משמע מכאן, ועי' חזו"א (קסח, ז ד"ה מש"כ) שהקשה מכאן על דעת האומרים שגינה חייבת מדרכבן.

5 נימוקי יוסף (ו, א מדפי הרי"ף ד"ה עיקר גינה)

6 הב"ח (רפו, ט) מבאר שהנידון הוא על הדלת הפונה מהבית שער לגינה, אבל הדלת הפונה מהבית שער לבית, הכל מודים שחייבת, וכך כתב גם במנחת פתים (רפו, יג), ובחובת הדר (פ"ה סקכ"ז). וכך עולה לכאורה מדברי החזו"א (קסח, ג סור"ה והנה).

7 כן נראה מלשון רש"י, ואי אפשר לפרש שרק הגינה היא עיקרית, כיון שכשהיכר ציר הוא לבית מודים חכמים שחייב, ועיין בנימוקי יוסף (ו, א ד"ה עיקר גינה) "עיקר גינה – שהרי היכר ציר הוא בגינה", משמע גם כן שלא רק היא העיקר, אלא כיון שההיכר ציר לגינה, נחשב הפתח אליה.

8 ומשמע מדברי רש"י שאם הגינה היתה עיקר, היה ההיכר ציר סיבה שהפתח יהא פטור ממזוזה, ואין נפק"מ בפתח שבין שני חדרים החייבים במזוזה, לפתח בין מקום חיוב ומקום פטור. מאידך, מוכן מדברי רש"י שחדר שתשמישו עיקרי, מתייחס הפתח תמיד אליו. אבל בשיטה מקובצת (אות ה) מובא בשם התו"ח פירוש אחר, שמחלוקת ר' יוסי וחכמים היא כשהיכר ציר הוא למקום פטור, שלפי ר' יוסי, רק בשני בתים ששניהם חייבים, והספק הוא איזה צד הוא ימין לביאה, ההכרעה היא לפי היכר ציר, אבל כמדובר בפתח שבין חדר שחייב במזוזה וחדר הפטור ממזוזה, גם כשהיכר ציר הוא לכיון החדר הפטור, אינו פטור את הפתח ממזוזה. וחכמים סוברים שההיכר ציר לכיוון החדר הפטור, הוא סיבה לפטור את הפתח ממזוזה, והלכה כדברי ר' יוסי. ולפי זה יוצא, שחדר שתשמישו עיקר אינו סיבה להכריע שהפתח מתייחס אליו, נגד הכרעת היכר ציר. מאידך היכר ציר אינו מכריע לפטור את הפתח ממזוזה נגד מקום חיוב. ויש לתלות בכך מחלוקת האחרונים דלממו.

ויתבאר בס"ד האם הוא סובר כשיטת המרדכי, או שחולק עליו, ואיך ההלכה.

פירוש א' – פנימי

היד הקטנה (ג, ז. ובמנחת עני יא), והסכים עמו הגידולי הקדש (רפט, ז במהלך א'), וכן החזון איש (קסח, א), נקטו שכוונת המרדכי כאן היא לדין 'פנימי', כלומר שכשאתה מהחדרים אינו פתוח לחוץ, כיון שאין אפשרות כניסה אליו רק דרך פתח זה, בוודאי הכניסה מתייחסת אליו, וקובעים בצד ימין שלו. ולפי זה פירוש דברי המרדכי הם כך: "ואומר ר"י, דוקא בין גברי לנשי ששניהם עיקר, ושניהם פתוחים לרה"ר, (אז אזלינן בתר היכר ציר), אבל מבית לחדר או לעליה – שאין להם כניסה אחרת אלא זו, הרי הדבר פשוט – שעיקר תשמישו – של הפתח – ומוצאו ומובאו מבית לשם, לא אזלינן בתר היכר ציר, אלא יניחנו [בימין כניסה] בחדר דלצרכו הוא עשוי". כלומר, פנימי עיקר.

והמשך דבריו מתפרשים בשני דרכים: הגידולי הקדש מפרש¹⁰ "וכן מצאתי, אפילו אחד פתוח לרשות הרבים ואחד פתוח לרשות הרבים, - ולכאורה החדר הפתוח הוא יותר שימושי, מכל מקום – כיון דעיקר תשמיש כניסה ויציאה דרך שם – היינו מהחיצון לפנימי – , לא משגחינן בה בהיכר ציר". והחזון איש בחר להגיה במרדכי כך: "ולהכי נקט בין גברי לנשי, - היינו דוקא בכהאי גוונא – אבל אחד פתוח לרשות הרבים

נמצינו למדים מכאן, שגם בפתח שבין שני בתים ואחד מהם עיקר, נחשבת הכניסה אחר העיקר, ואין אנו מכריעים לפי היכר ציר. ולהלן יתבאר בס"ד באיזה אופן הדברים אמורים.

דברי ר"י שבמרדכי, ופירושם

הבית יוסף (רפט, ג) הביא דברי המרדכי (הלכות קטנות, סי' תתקסא, ח ע"א) על דברי הגמ' שהובאו לעיל, שבפתח שבין בי גברי לבי נשי הולכים אחר היכר ציר, וזה לשונו: "ואומר ר"י, דוקא בין גברי לנשי ששניהם עיקר, ושניהם פתוחים לרה"ר, (אז אזלינן בתר היכר ציר), אבל מבית לחדר או לעליה שעיקר תשמישו ומוצאו ומובאו מבית לשם, לא אזלינן בתר היכר ציר, אלא יניחנו [בימין כניסה] בחדר דלצרכו הוא עשוי. ולהכי נקט בין גברי לנשי. וכן מצאתי, אפילו אחד פתוח לרשות הרבים ואחד פתוח לרשות הרבים, כיון דעיקר תשמיש כניסה ויציאה דרך שם לא משגחינן בה בהיכר ציר".

דברי המרדכי אלו משמשים יסוד גדול לקביעת סדר ההכרעות היכן היא הכניסה לבית, אמנם דבריו אינם ברורים כל הצורך (ראה בהערה⁹), ונחלקו האחרונים בהבנת דבריו, זה אומר בכה וזה אומר בכה, ויש כאן שלושה מהלכים עיקריים בפירוש הדברים, ונבארם בס"ד, ואת הנפק"מ היוצאות למעשה. (להלן יובאו דברי המהרי"ל (שו"ת מהרי"ל סי' צ"ד) שהובאו להלכה בט"ז (רפט, ד),

9 נפרט כאן את הדברים הטעונים ביאור כשיטת המרדכי. א. 'דוקא בין גברי לנשי ששניהם עיקר, ושניהם פתוחים לרה"ר, אז אזלינן אחר היכר ציר, משמע שכשאתה מהם סתום ואין לו כניסה מרה"ר ('פנימי' – בלשון הפוסקים), פשיטא שהכניסה היא אליו. כמ"כ מובן שכשאתה עיקר, הכניסה היא אליו (- לפי שחשיבותו מכריעה שהפתח פתוח לכניסה אליו), או ממנו (- כיון שרוב הזמן נמצאים בו וממנו נכנסים אל החדר השני). ולא מבואר מה הדין כשיש סתירה בין ההיכרים. ב. 'אבל מבית לחדר או לעליה' – מה הוא 'בית' ומה הם 'חדר' או 'עליה', כלומר היכן היא עיקר דירת האדם. ג. האם הבית יש לו כניסה נפרדת מרה"ר או לא. ד. האם לחדר ולעליה יש כניסה מרה"ר. ה. מה הפירוש 'עיקר תשמישו ומוצאו ומובאו מבית לשם', על מה מדובר האם על הפתח או על החדר. ו. 'וכן מצאתי', האם מאמר זה הוא המשך לדין הקודם, או שהוא דין נוסף שמצא המרדכי, שבו יש הגבלה נוספת בקביעת המזוזה לפי היכר ציר. ז. 'אפילו אחד פתוח לרה"ר ואחד פתוח לרה"ר', האם החדר שאינו פתוח לרה"ר הוא סתום לגמרי מבחוץ, או שיש לו כן כניסה נפרדת, מחצר או מברי, אבל לא מרשות הרבים (כניסה ראשית). ח. 'כיון דעיקר תשמיש כניסה ויציאה דרך שם', דרך היכן.

10 כך עולה לכאורה מדבריו.

לרשות הרבים – כי אם לאכסדרה או לסימטא וכדו', אין אנו אומרים שהכניסה היא מהחדר הפתוח לר"ה אל הבית, אלא – כיון דעיקר תשמיש כניסה ויציאה דרך שם – דרך הבית לחדר – לא משגחינן בה בהיכר ציר – ומניחים לימין החדר¹⁴.

הצד השווה בשני מהלכים אלו, שהם מפרשים את כוונת המרדכי, ש'עיקר תשמישו לשם', היינו תשמיש הפתח, שהקובע לחיוב מזוזה הוא החדר שבכדי להיכנס אליו נעשה הפתח, ודבר זה מתברר לנו בשני אופנים, או כשהחדר הוא פנימי, שאז אין לו כניסה אחרת, או אפילו כשהוא אינו פנימי, רק רוב הכניסות הם אליו, ברור הדבר שהכניסה היא אליו.

פירוש ג' – 'עיקר תשמיש הדירה'

אמנם, ישנו ביאור נוסף בדברי המרדכי, כפי שמפרשו בבית מאיר (שם), ולשיטתו חידש כאן המרדכי דין האומר, שכשיש חדר אחד שמשתמשים בו תשמישים עיקריים יותר מבחדר השני, אנו מייחסים את הפתח ככניסה אליו, ולכן המזוזה נקבעת בימין כניסה אליו. וכך יתבאר דברי המרדכי לשיטתו: "ואומר ר"י, דוקא בין גברי לנשי ששניהם עיקר, ושניהם פתוחים לרה"ר, (אז אזלינן בתר היכר ציר), אבל מבית – שהוא 'פאהר הויז' (חדר קדמי, כעין 'לובי') – לחדר או לעליה – היינו 'שטוב' (דירה), שעיקר תשמישו ומוצאו מובאו מבית לשם – כלומר שעיקר תשמישו של האדם הוא בחדר ובעליה – , לא אזלינן

ואחד אינו פתוח לרשות הרבים, כיון דעיקר תשמיש כניסה ויציאה דרך שם לא משגחינן בה בהיכר ציר". מכל מקום הבנתם במשמעות דברי המרדכי היא אחת, ולפי"ז אין נפק"מ איזה חדר הוא העיקר, כל שהוא פנימי, הכניסה אליו.

פירוש ב' – 'עיקר דרך הכניסה'

החיד"א בשו"ת יוסף אומץ (סימן כט), הגאון מגלוגא המובא בבית מאיר (רפט, ג), הגידולי הקדש (שם במהלך ב') והגאון רבי מאיר אריק זצ"ל במנחת פתים (רפט, ג) מבארים שהכוונה היא ל'עיקר דרך הכניסה' – רוב כניסות), כלומר כל שהדרך היא להיכנס מחדר אחד יותר מאשר מהחדר השני זה קובע שכך הוא דרך הכניסה, ומימין כניסה זו קובעים את המזוזה¹¹. ולפי זה מתפרשים דברי המרדכי כך: "ואומר ר"י, דוקא בין גברי לנשי ששניהם עיקר, ושניהם פתוחים לרה"ר, (אז אזלינן בתר היכר ציר), אבל מבית לחדר או לעליה¹² – אפילו כשיש להם פתח מרה"ר, מכל מקום אין הדרך להיכנס דרך החדר והעליה לבית, אלא להיפך מבית לחדר ולעליה, לכן, כיון – שעיקר תשמישו – של הפתח – מוצאו ומובאו מבית לשם, לא אזלינן בתר היכר ציר, אלא יניחנו [בימין כניסה] בחדר דלצרכו הוא עשוי. ולהכי נקט בין גברי לנשי".

והמשך דבריו מתפרשים כך לשיטתם¹³, "וכן מצאתי, אפילו אחד – החדר – פתוח לרשות הרבים, ואחד – הבית – אינו פתוח

11 והגידולי הקדש מפרש יותר, שאף דין פנימי הוא מפני כך כיון שדרך הכניסה היא אליו, אלא שמחדש שאף כשאנו פנימי, מ"מ אם רוב כניסות היא אליו ולא ממנו, נחשב כפנימי, ולשיטתו זה דין הלך אחר הרגיל שהוזכר בגמ' (לג, א). ועיין בשו"ת חלקת יעקב (ח"ג, קסא) מה שהעיר על דבריו, ומה שהשיב לו בשו"ת מנחת יצחק (ח"א, צ).

12 הגידולי הקדש מפרש שהחדר והעליה הם טפלים בשימוש אל הבית, ולכן נכנסים תמיד דרך הבית אליהם (הבין שהעליה עשויה לתשמישים פחות עיקריים, ובבית נמצאים רוב היום), והחיד"א מפרש שהחדר הוא העיקר ולכן הכניסה היא תמיד דרך הבית אליו, (כפי הנראה הבין שהחדר שבו עיקר תשמיש אין הדרך להיכנס מרה"ר אליו, והבית הינו כמו 'פאהר הויז' שהזכיר הבית מאיר להלן, היינו 'לובי' בלשונינו), וממנחת פתים (ד"ה אמנם גם) גם נראה שהבין שבחדר עושים תשמישים מוצנעים יותר לכן הכניסה היא דרך הבית.

13 הגידולי הקדש אינו מפרש את המשך דברי המרדכי.

14 אבל כשהבית הוא פנימי פשיטא שהכניסה היא אליו. אע"פ שהחדר עיקר.

בתר היכר ציר, אלא יניחנו [בימין כניסה] בחדר דלצרכו הוא עשוי. ולהכי נקט בין גברי לנשי".

והוסיף המרדכי חידוש נוסף: "וכן מצאתי, אפילו אחד – הדירה – פתוח לרשות הרבים, ואחד – החדר הטפל – אינו פתוח לרשות הרבים – ולכאורה הוא פנימי, והיה לנו לומר שהפתח מתייחס אליו ויקבע המזוזה בימין כניסה אליו אע"פ שהוא טפל, קמ"ל – כיון דעיקר תשמיש כניסה ויציאה דרך שם – מהפנימי לחיצון שהוא עיקרי – לא משגחינן בה בהיכר ציר, - וקובעין בימין כניסה לבית החיצון שהוא עיקר הדירה". ולפי זה יוצא שהחדר שבו עיקר התשמיש, הוא קובע בכל מקרה שהכניסה היא אליו, ואע"פ שהשני אין לו כניסה אחרת.¹⁵

דברי מהרי"ל

המהרי"ל (בסי' צ"ד) נשאל על דירה הבנויה באופן כזה (כפי הבנתי מתוך השאלה והתשובה במלואה), חדר א' גדול היה מיועד ללימוד (וגם היו בו תשמישים נוספים המחייבים במזוזה), ובתוך החדר הזה חדר קטן פחות מארבע אמות, ולו שני כניסות, אחת מחדר הלימוד הגדול, ואחת מבית

החורף הסמוך לו (שהוא ג"כ חייב במזוזה, ובו עיקר השימוש בימות החורף). שני החדרים – הן חדר הלימוד, והן בית החורף – היו פתוחים לחצר הפתוחה לרשות הרבים. נמצא שלשניהם יש אפשרות כניסה חיצונית, ובין שניהם אפשר לעבור דרך החדר הקטן הפתוח אליהם¹⁶, והסתפק השואל מה דין שני הפתחים של החדר הקטן האם חייבות במזוזה, ולא יזה צד יקבע המזוזה.

והשיב לו מהרי"ל שהבין מתוך השאלה שהיכר הציר בשני הדלתות הוא כלפי חוץ, דהיינו שבפתח הפתוח לחדר הלימוד היה הציר בחדר הלימוד, ובפתח הפתוח לבית החורף היה הציר בבית החורף, ולפיכך, הורה מהרי"ל לקבוע בכיון ההיכר ציר, דהיינו בימין כניסה לחדר הגדול, ובימין הכניסה לבית החורף¹⁷. וביאר הט"ז (ס"ק ד) שאם היה היכר הציר של שני הדלתות לכיון פנים החדר הקטן, היה הדין שיקבע לימין הכניסה לחדר הקטן¹⁸.

עוד השיב לו מהרי"ל בפתח הפתוח בין בית לחצר, שהדין הוא כך: אם החצר היא סתומה ואין לו פתח פתוח לרשות הרבים, הרי היא פנימית, ויקבע המזוזה לימין הכניסה לחצר, שהרי אין לה כניסה אלא זו, והדבר

15 בס' פרשה סדורה (להגרח"ק, סי' מה) נקט גם כפירוש הבית מאיר בדברי המרדכי, אלא שהוא ביאר שכראש דברי המרדכי השמיענו דין פנימי, כהחזו"א [לפי שדרך כלל החדר הפנימי הוא העיקרי], וההמשך 'וכן מצאתי' מיירי כשהחדר החיצוני הוא עיקר, ואשמעין שקובעין לימין החיצון העיקר, כהבי"מ.

16 כזה:

17 וראה ביד הקטנה (מנחת עני ג, יג) שביאר שהחידוש כזה הוא, שאע"פ שלכאורה בב' הפתחים המזוזה הוא לימין היציאה מהחדר הקטן, וכיצד יתכן שאין לחדר זה כניסה כלל, עכ"ז כיון שאין לנו פתח ברור שנוכל לומר שהוא הכניסה, אלא כל פתח בפ"ע הוא ספק, לפיכך מכריעין אנו כדינא דגמ' ללכת אחר היכר ציר. וראה בפרשה סדורה (סי' מב) מה שביאר בזה בטוב טעם.

18 במקדש מעט (רפט, כא) תמה עליו, שהרי החדר הקטן הוא פטור ממזוזה, אמנם הרכה תירצו שחרר זה חייב מדיו ב"ש לחדרים הגדולים. ויתכן שהט"ז סבר כהפוסקים שבי"ש אי"צ דע"ד.

ומעמיד שם הדלתות, הוא הבית. ובדרך ימין שנכנסים לו קובעים אותה". ציור זה הינו מציאות של ספק השקול ממש, שבו נאמרה ההכרעה לקבוע לפי היכר הציר.

הפוסקים (לבוש, ערך לחם למהריק"ש, ט"ז וש"ך) כתבו על אתר, שכוונת המחבר היא רק במקום שאינו ניכר כלל היכן הוא 'דרך ביאתך'. ואין הדברים אמורים כשיש לנו הוכחה חזקה יותר שהכניסה היא למקום אחר.

דברי הש"ך בשם הלבוש

הט"ז (ס"ק ד) כאמור, הביא את דברי המהרי"ל להלכה, וביארם כמובא למעלה. אבל הש"ך (ס"ק ו) הביא את דברי הלבוש שכתב: "ופתח שנכנסין בו מן הבית לבית החורף שלנו, נראה לי שעושין המזווה בימין הכניסה שנכנסין מן הבית לבית החורף. דעיקר תשמיש שלנו הוא בבית החורף שלנו, ולא משגיחין בהו בהיכר ציר כלל, דבין הציר היא מבחוץ, בין היא מבפנים עושין המזווה בימין הכניסה". והוסיף הש"ך "ופשוט הוא".

בפשטות, דברי הלבוש אמורים כשיש הן לבית והן לבית החורף פתח לחוץ, שאז היה מקום לחשוב שיקבע המזווה לפי היכר ציר, ומחדש הלבוש שאין הדין כן, אלא כיון שעיקר התשמיש הוא בבית החורף, הרי הכניסה היא תמיד אליו. יש²³ שפירשו שכוונתו לדין 'עיקר תשמיש', כמו שביאר

מוכיח שהכניסה היא אליה¹⁹. ואם גם לחצר יש פתח לרשות הרבים, יקבע המזווה לפי היכר ציר.

מדברי המהרי"ל עולה ברור, שבחדר פנימי מתייחס הפתח אליו, גם כשהחיצון עיקרי (כבית נגד חצר, שהורה כשהחצר פנימית יקבע לימין החצר). וכשאינן פנימי, ההכרעה היא לפי היכר ציר. ולא לפי חשיבות התשמיש.

הן דברי המרדכי, והן דברי המהרי"ל, הובאו בבית יוסף (רפט, ג) בזה אחר זה, ומתוך כך הסיקו הרבה אחרונים²⁰, שאינם חלוקים זה על זה. והיינו אם נפרש בכוונת המרדכי לדין 'פנימי', או לדין 'עיקר דרך הכניסה', נמצא שאינו חולק על המהרי"ל שמכריע ג"כ ללכת אחר פנימי²¹, ואח"כ (באופן שאין ברור כלל איזוהי כניסה ואיזוהי יציאה, כשאין רוב כניסות) קובעים אחר היכר ציר. אך אם נפרש כדעת הבית מאיר שכוונת המרדכי היא ל'עיקר תשמיש', הרי מפורש במהרי"ל שאין מתייחסים לעיקר תשמיש, ופנימי או היכר ציר גוברים עליו²².

פסק השולחן ערוך, ונושאי כליו

המחבר (רפט, ג) סתם: "מי שחולק ביתו לשנים, ובכל חלק פתח פתוח לרשות הרבים, ובמחיצה החולקת יש פתח מזה לזה, במקום שעושה החור שבסוף, שציר הדלת סובב בו

19 והמהרי"ל סבר שחצר הפתוחה לבית חיובה עצמי, ולא רק מצד שדרכה נכנסין אל הבית. (בית מאיר (שם) וחזו"א (שם ס"ק ה)).

20 הגידולי הקדש והמנחת פתים, וכן משמע בחיד"א.

21 כן כתב בגידולי הקדש (רפט, ז), ולכאורה יש לתמוה ע"ז, שהרי בדברי השואל בשו"ת מהרי"ל כשמתאר את דירתו, כתב: "ודע, שבניתי חדר קטן פחות מד"א על ד"א בחדר שאני לומד בו, ויש לי פתח מחדרי לחדר קטן, וגם יש לי בחדרי פתח לחצר ופעמים נכנסין ויוצאין בה, אבל אין רגילות כל כך וכו', וגם כשאני בא מן הרחוב או מן הבית לחדר אקצר הרבה בהילוך מלסבב דרך חצר וליכנס באיך פתח, ומאוד נוח תשמישתיה מחמת שלג ורוח וגשמים המצויים בדרך חצר וכו'", ומהרי"ל השיב לו דאזלי' אחר היכר ציר, ואע"פ שרוב הכניסות היו מבית החורף לחדר, ומשמע שאינו מתייחס לעיקר דרך הכניסה, וצ"ע.

22 ולכאורה למד המהרי"ל בסוגיא דקטונית כפירוש השיטמ"ק, שאין העיקר קובע. וראה באגור באהליך (זכרון יעקב שלום, עה).

23 דרך החיים, שכ' על דברי הלבוש "ודלא כט"ז", וחיי אדם (טו, יח) וקיצור שולחן ערוך (יא, ד) וכן הביא במוזות ביתך (רפט, טז), ובשו"ת חלקת יעקב (ח"ג, קסא).

רוב הפוסקים היא שסדרי ההכרעות כפתח שבין שני חדרים²⁷ הינם: א. 'פנימי', שהוא קובע בעיקר שהכניסה היא אליו. ב. 'עיקר דרך הכניסה', שהוא גם הוכחה ברורה שהכניסה היא לחדר זה. ג. 'היכר ציר'. ד. 'עיקר התשמיש', גם הוא הוכחה שהכניסה היא לחדר זה²⁸. ויש סוברים שעיקר תשמיש קודם להכרעת היכר ציר²⁹.

חדר פנימי

'פנימי' נקרא חדר שאין לו כניסה אחרת אלא זו, קובע בימין כניסה לחדר זה. ואף כמה חדרים, זה לפניו מזה, ויש רק פתח אחד להיכנס אליהם מבחוץ, קובע בימין הכניסה לכולם³⁰.

עיקר דרך הכניסה

'עיקר דרך הכניסה' היינו אפילו בין שני חדרים, שלשניהם כניסה נפרדת, ונמצא שהפתח יכול לשמש הן ככניסה מחדר אחד לחדר השני, והן להיפך, כיון שרוב הכניסות בפתח זה הם מחדר א' לחדר ב', הדבר מוכיח

הבית מאיר את דברי המרדכי, שעיקר התשמיש קובע שהכניסה היא אליו. ונמצא לפי זה שהלבוש חולק על דברי המהרי"ל שהובאו בט"ז, הסובר שאין מתייחסים לחשיבות התשמיש, אלא תמיד כשאין אחד פנימי קובעים לפי היכר ציר. ואילו לפי הלבוש עיקר התשמיש הוא הקובע. ולפי כמה פוסקים²⁴ דין זה נאמר גם כשבית החורף הוא חיצוני, והבית הוא פנימי, אעפ"כ הולכים אחר חשיבות החדר.

אמנם, יש מן הפוסקים²⁵, שאין דעתם נוחה לומר שהט"ז והש"ך נחלקו בפסק הלכה²⁶, ולשיטתם אין כוונת הלבוש לומר שעיקר התשמיש קובע שהחדר מתייחס אליו, אלא כיון שבית החורף הוא עיקר הדירה, מן הסתם הכניסה היא בדרך כלל אליו, וחייב במזוזה מדין פתח ש'עיקר דרך הכניסה' אליו. ולפי זה אין לנו הכרעה מצד חשיבות התשמיש כשלעצמו.

סדר ההכרעות להלכה

לפי כל מה שנתבאר עד כאן נמצא, שדעת

- 24 הבית מאיר, ומזוזות ביתך (רפט, טז).
 25 החיד"א, והגידולי הקדש, והמנחת פתים, וכן נראה גם בשו"ת תשובה מאהבה (ח"א סי' ס"א) שכ' שעיקר תשמיש מוכיח שזה דרך הכניסה. וכ"כ באגרות משה (יו"ד ד, מג, ד).
 26 "כבר נודע דהרב ט"ז שמעתתיה דהרב הלבוש בפומיה כולי יומא, ואי כמ"ש הרב נר"ו [שחולק עליו], הרב ט"ז היה מביא דברי הרב הלבוש ומקשה עליו. גם הרב ש"ך דכתב ע"ד הרב הלבוש ופשוט הוא, אם דברי מהרי"ל והט"ז נגדו, בנקודות הכסף חופש כל חדרי הרב ט"ז היה מעיר על זה. ומוכרח שהרב ט"ז והרב ש"ך הבינו שדברי מהרי"ל לא הוו הפך הרב הלבוש" [חיד"א ביוסף אומץ (שם)]. ויש להוסיף, שהש"ך סיים אחר דברי הלבוש "ועיין עוד בבית יוסף מדינים אלו", ולא העיר שדברי הלבוש היפך דברי מהרי"ל המובאים שם כב"י.
 27 ששניהם חייבים במזוזה. ולחדר פטור יתבאר להלן.
 28 מהרי"ל (שו"ת, צד) וט"ז (רפט, ד), שפסקו שבין חצר לבית אזלינן בתר היכר ציר, אע"פ שהדירה עיקר בתשמיש. וכן נקטו להלכה כל הפוסקים שהובאו לעיל (הערות 25-26) שביארו את כוונת הש"ך לעיקר דרך הכניסה, ולא לעיקר בתשמיש (כדי שדבריו יתאימו עם שיטת הט"ז). וכן מבואר להדיא בדברי הנמוקי יוסף (ו, א ד"ה לול) שכתב שחדר המשמש כמעבר בין שתי דירות (שחייב מצד בית שער) קובע מזוזה בשתי דלתותיו לפי היכר ציר, ומשמע, שכשהיכר ציר לכיון החדר יקבע המזוזה בימין הכניסה אליו, ואע"פ שהבית עיקר בתשמיש. ויש להדגיש שוב שבדרך כלל חדר שהוא עיקר בתשמיש יותר, גם דרך הכניסה היא על פי רוב אליו (כמו שנתבאר לעיל), ואז פשוט שהוא קודם להיכר ציר. ומה שנכתב כאן שהיכר ציר קודם לעיקר תשמיש, זה רק באופן שאין ברור עיקר דרך הכניסה, אז הכרעת היכר ציר גוברת על עיקר תשמיש הדירה.
 29 דעת קדושים (רפט, יא יב). חסד לאברהם (אלקלעי, א, טז, ועע"ש). וכן הכריעו שו"ת חלקת יעקב (ח"ג, קסא), חובת הדר (ח, א ד) ומזוזות ביתך (רפט, טז). והוא לפי הבנתם בש"ך בשם הלבוש או במרדכי, שעיקר התשמיש מכריע. וכש"כ לפי דעת הבית מאיר שעיקר תשמיש מכריע אף יותר מפנימי. ועיין לעיל בהערה 8 שכן נראה בדעת רש"י. וכן משמעות תחילת דברי המרדכי שדוקא כששניהם עיקר אזלי בתר היכר ציר.
 30 דרך החיים (הלכות מזוזה, ד, ד).

אחרים המשמשים כהיכר ציר. כגון בדלת הזזה, החדר שבו נעה הדלת, נחשב כהיכר ציר אליו³⁹. כמו כן, דלת שקבוע בה מפתח בצד אחד, בדרך כלל הצד שבו המפתח נחשב כהיכר ציר⁴⁰.

פתח שיש בו שני דלתות, ודלת אחת נפתחת לכיוון חדר אחד, והדלת השנייה נפתח לכיוון החדר השני, ההיכר ציר נקבע לפי הדלת שנפתחת רוב הפעמים⁴¹. וכששניהם נפתחים בשווה, דינה כפתח שאין בו היכר ציר.

פתח שחוקי הכטיחות מחייבים שהדלת תיפתח כלפי חוץ (כמו בחדר מוגן, או מקומות ציבוריים), יש להסתפק שאולי אע"פ שההיכר ציר הוא לצד החוץ, נחשב כהיכר ציר לפנים⁴², וצ"ע.

גם בפתח שבין שני בעלים קובעים לפי היכר ציר, ואין קובעים שני מזוזות⁴³.

פתח שאין בו היכר ציר, הכרעת רוב הפוסקים שקובע לאיזה צד שירצה⁴⁴.

שעיקר הפתח נעשה ככניסה לחדר ב', לכן קובע המזוזה בימין הכניסה לחדר ב'.

קביעת עיקר דרך הכניסה היא לפי רוב הכניסות³¹ של הנכנסים לבית בקביעות, ולא רק לפי בעל הבית³². ודוקא רוב שהוא ברור וניכר³³.

אם רוב הזמן עיקר דרך הכניסה היא בכיוון אחד, ולעיתים דרך הכניסה היא מכיוון אחר³⁴, הולכים אחר רוב הזמן³⁵.

כשחדר אחד פתוח לרה"ר, והחדר השני פתוח למבוי או סימטא, מסתבר שעיקר דרך הכניסה הוא מרה"ר³⁶. כמו כן, כשיש שני דרכים, אחת קצרה ואחת ארוכה, מסתבר שהדרך הקצרה היא עיקר דרך הכניסה³⁷.

היכר ציר

'היכר ציר', היינו החדר שהדלת נפתחת אליו, לפי שבדרך כלל הצירים קבועים בחדר שאליו הדלת נפתחת, אבל אין משמעות דוקא למיקום הצירים³⁸.

בדלת שאין לה צירים, ישנם סימנים

31 רוב הכניסות ולא רוב הנכנסים. אגרות משה (יו"ד ד, מג, א).

32 מקדש מעט (רפט, יז) ואגרות משה (יו"ד ד, מג, ב).

33 דעת קדושים (רפט, יא).

34 לדוגמא, כשבימות החול שמשמשים במעלות נכנסים מכיון אחד, ובשבת הכניסה היא מהכיון השני.

35 אגרות משה (יו"ד ד, מג, ה).

36 אגור באהליך (כו, ז).

37 דעת קדושים (רפט, יא).

38 ראה בהערה 2, ובאגור באהליך (כו, כז).

39 חובת הדר (ח, ס"ק יא).

40 אגור באהליך (כו, לא).

41 שו"ת שואל ומשיב (תליתאה, ח"ב קסו, ד"ה והנה).

42 כראשון לציון (לאוה"ח, רפט, ג) כתב שבמקום שהמציאות היא שהדלתות נפתחות לכיון חוץ, אין היכר ציר מכריע, לפי שיש עושים כך ויש עושים כך. עכ"ל. ומסתבר שכשכולם יעשו כלפי חוץ, יחשב כהיכר לחדר שנפתח חוצה לו. ובמזוזות מלכים (ס"ק מ"ו) הביא משו"ת גור אריה יהודה (יו"ד עא), שבמקום שעושים הפתח מבחוץ לנוי, ההיכר ציר מוכיח להיפך. והביא שבעצי לבונה (יו"ד רפט, ג) פקפק עליו. ועיין באגור באהליך (כו, לה, והערה נו).

43 דעת קדושים (רפט, יא), מזוזות ביתך (רפט, טו), וכן משמע מנמוקי יוסף שהובא לעיל הערה 28, ויש שמוכיחים כן גם מלשון הסמ"ג שהובא במרדכי (תתקסא ד"ה מצוה) "בעל הבית שציר הדלת סובבו חייב לעשות מזוזה".

44 ירושלמי (סוף מזוזה) לפירוש הקרבן העדה (ד"ה כיני מתני'), ושו"ת סת"ם להגר"ש קלוגר (סי' ז), ומנחת פתים (רפט, ג). ומנחת אלעזר (ח"ב מ), שבט הלוי (ח"ב קנב, ב). מזוזות ביתך (רפט, מב), וראה בפרשה סדורה (סי' לט) שביאר הסברא בזה, ובאגור באהליך (כו, ס"ק נח). ודעת הראשון לציון (רפט, ג) שבכה"ג החדר פטור ממזוזה (כיון שסומכים בכה"ג על דעת הרמב"ם שפתח שאין לו דלת פטור ממזוזה, ומשמע שכשיש דלת יש לחייב). גם באגרות משה (יו"ד א, קעו) פטור ממזוזה (כיון שלא חייבה תורה מזוזה באופן שאינו ניכר ימין הביאה). ומביא משאילת יעבץ (ח"א, ע) שיש לקבוע בב' הצדדים. והרכה פוסקים (ראה באגור באהליך (טו, ס"ק יא, יב)) לא ניחא להו לקבוע בשום פעם בב' צדדים.

עיקר התשמיש

בחדר, ותשמיש אכילה ושינה עדיף משאר תשמישים⁴⁶, וכדו'.

עיקר מול החדר האחר. כמו בית לגבי חצר עיקר שעיך התשמיש הוא בבית⁴⁵. אך גם בתוך הבית גופו מודדים לפי השימוש

היינו חדר שתשמישו עיקר מול החדר האחר. כמו בית לגבי חצר עיקר שעיך התשמיש הוא בבית⁴⁵. אך גם בתוך הבית גופו מודדים לפי השימוש

פתח שנין חדר החייב במזווה לחדר הפטור ממזווה

ציר בזה. ולדבריהם, כשהחדר הקטן הוא פנימי ואין לו כניסה רק מהחדר הגדול, אז הפתח מתייחס אליו ופטור ממזווה⁴⁸.

יש שפירשו, שכוונתו אף כשהחדר הקטן הוא פנימי, ואין לו כניסה כי אם זו, מ"מ כיון שלחדר זה חסר תנאי דירה, לכן אינו נידון כחדר כי-אם כאויר, והכניסה לחדר זה נחשבת כ"ציאה" מהחדר הגדול אליו. וה'כניסה' נחשבת מהחדר הקטן לחדר הגדול, וקובע בימין הכניסה לחדר הגדול⁴⁹.

וכך כתב רבי עקיבא איגר (בגליון השו"ע רפ"ו, יג) על דברי השו"ע 'בית שאין בו ד' אמות על ד' אמות, פטור', וזה לשונו: "דהיינו דמצד עצמותו פטור ממזווה, אבל בחדר שלפנים מחדר (שקורין קעמערכי⁵⁰) שיוצאים מחדר הגדול לחדר הקעמערכי, הפתח ההוא חייב במזווה מצד הגדול, שיוצאים ממנו דרך פתח זה לחדר קטן, ויהא נידון חדר קטן כאויר, דמ"מ חייב כאילו יוצא מפתח זה לשוק". ופירשו האחרונים בכוונתו, שחייב

דברי הרי"ז ופירושו

כתב בפסקי ריא"ז (הלכות קטנות - מזווה, נה), והובא בשלטי הגיבורים (הלך"ט סוף הל' מזווה): "נראה בעיני, שאם היה בית גדול פתוח לבית קטן שאין בו ארבע אמות, בין שהיה היכר ציר לצד הבית הגדול, בין שהיה היכר ציר לצד הבית הקטן, חייב במזווה, שפתחו של גדול הוא נחשב. והרי הוא כבית הפתוח לרה"ר או לגינה שהוא חייב במזווה, ואפילו אם היה היכר ציר מבחוץ". ופשוט שכוונתו שקובעים המזווה בימין כניסה לחדר הגדול.

ונחלקו האחרונים בפירוש דבריו:

יש שפירשו, שכוונתו כשהחדר הקטן יש לו גם פתח לחוץ, ואינו פנימי. לכן, אף שהדין הוא בדרך כלל שהולכים אחר היכר ציר, וממילא לפי"ז כשהיכר ציר יהיה לכיון החדר הקטן יהיה הפתח פטור ממזווה, קמ"ל שאינו כן, אלא החדר הקטן הוא נטפל לבית ומשמש ככניסה אליו, ואין הולכים אחר היכר

- 45 רש"י (מנחות לג, ב) לגבי גינה. ובית מאיר (רפט, ג).
 46 דעת קדושים (רפט, יב). ושבת הלוי (ח"ב קנב, ב). ובדעת קדושים צידד דשינה עדיפא מאכילה כמו בעירוב דמקום לינה גרים. וצ"ע דפסקי' להלכה (או"ח שע, ה) שמקום פיתא גרים (הערות הגרא"צ הכהן).
 47 אגור באהליך (כו, ס"ק לח), ושו"ת מחזה אליהו (קט, יז). וכעין מה שהובא לעיל מהדעת קדושים בקביעת עיקר דרך הכניסה.
 48 יוסף אומץ (טו), גידולי הקדש (רפט, ט), שו"ת חסד לאברהם (תאומים, קמא יו"ד צב, א), שו"ת מהר"ם שיק (יו"ד, רפז), שו"ת תשובות לשואל (להג"ר אהרן שאול זעליג הכהן גאב"ד דווינסק, סי' טז), חקרי לב (יו"ד, הל' מזווה, סי' קכט) והובא בשדי חמד (ח"ד כלל קכ), שפירשו כך דברי הרי"ז, וכן נראה משו"ת קנאת סופרים (להגרש"ק, קיח), ולא נראה להם לפרש את דברי הרי"ז גם בחדר פנימי, ויש עוד הרבה שנקטו כן מסברא שאין קובעין מזווה בפתח הפתוח לחדר פנימי הפטור ממזווה, ויובאו להלן.
 49 דעת קדושים (רפז, יט), מנחת פיתים (רפז, יג), בנין ציון (צט).
 50 הוא 'מחסד'. כ"כ בשו"ת מהרש"ג (א, לג, ב) ושו"ת מנחת יצחק (ד, צב) ושו"ת ישועת משה (אהרנסון, ג, צ).

בימין כניסה לגדול, כי הכניסה לקטן נחשבת כ'ציאה' 51.

כש'לחדר הפטור יש כניסה מבחוץ' ^{לחיות 567} יקבע לימין החייב. ונראה שבלא ברכה 56.

כשהחדר הפנימי פטור

פתח שבין חדר הפטור ממזוזה ובין חדר החייב במזוזה, והחדר הפטור אין לו כניסה נוספת כי אם זו 57, יש אומרים שהפתח מתייחס בוודאי ככניסה למקום הפנימי, ולכן פטור ממזוזה 58, ויש אומרים שקובע לימין החוזר לחדר החייב 59. בלא ברכה 60.

וכל זה הוא כשהפטור נובע מחסרון בעצם שם 'דירה' לחדר זה [כגון שהוא פחות מד' אמות על ד' אמות, או בלי תקרה], אבל אם פטורו הוא מחמת סיבה אחרת [כמו בית של גוי, או בית של גנאי וכדו'], אבל בעצם תשמישו הרי הוא חשוב כדירה, לכו"ע הפתח מתייחס אליו ופטור ממזוזה 61.

חדר קטן שראוי לתשמיש שלשמו נעשה בפתחי תשובה (רפו, יא) על דברי השו"ע 'בית שאין בו ד' אמות על ד' אמות פטור',

נמצא לפי זה, שפתח שבין חדר שפטור ממזוזה, ובין חדר החייב במזוזה, ולשני החדרים יש כניסה נוספת מבחוץ, ודרך החילוך בפתח זה שוה משני הצדדים 52, קובע מזוזה בברכה לימין הכניסה לחדר הגדול, גם אם ההיכר ציר הוא לכיון החדר הפטור. שאין מתחשבים בהיכר ציר באופן זה, אלא תמיד הכניסה היא מהפטור אל החייב 53.

וכל זה הוא כשהפטור נובע מחסרון בעצם שם 'דירה' לחדר זה [כגון שהוא פחות מד' אמות על ד' אמות, או בלי תקרה], אבל אם פטורו הוא מחמת סיבה אחרת [כמו בית של גוי, או בית של גנאי וכדו'], אבל בעצם תשמישו הרי הוא חשוב כדירה, לכאורה אין סיבה לומר שהכניסה אליו נחשבת כציאה, שהרי בית הוא לכל דבריו, וכשהיכר ציר יהיה אליו, אזי יהיה הפתח פטור ממזוזה 54. ויש אומרים שדין היכר ציר הוא רק הכרעה

51 חזו"א (קסח, ג. קסט, ב) וכן שמעתי מהג"ר רפאל י. רייכמן שליט"א בשם מרן הגר"י מבריסק זצ"ל. וכן נקטו בקובץ תשובות להגר"ש"א (ב, ו, ג), שו"ת שבט הלוי (ב, קנב) ושו"ת חשב האפור (א, לא).

52 שאז ההכרעה צריכה להיות לפי היכר ציר.

53 שאין שיהיה הפירוש בדברי הרי"ז מוכח שבאופן כזה קובעים לימין החדר הגדול. וכך הוא פשטות הסוגיא דבי"ש הפתוח לגינה ולקטנות (לג, ב).

54 כך נראה מרש"י הובא לעיל בהערה 8. וכן משמע בבית מאיר (רפט, ג), וחזו"א (קסח, ג, ד) שאומרים היכר ציר גם לפטור, אם החדר הפטור הוא גם עיקרי בתשמישו. ויש שרוצים לדייק כן מהראשונים שכתבו שגם בפתח שבין שני בעלים קובעים לפי היכר ציר, הובאו בהערה 43.

55 שיטמ"ק בשם תו"ח. והביאור בזה ראה בפרשה סדורה (לט). וראה בשפת אמת (רפט, ג. ובכמ"ק נדפס ע"ש החידושי הרי"ם) שתמה על רש"י מג"ל דאמרינן היכר ציר לפטור. אמנם אף לשיטתם פתח שבין שני בעלים, קובע לימין הבית שבו היכר ציר, ואע"פ שכך נפטר בעה"ב השני ממזוזה. [ראה במכתב שבסוף ספר מזוזות ביתך מש"כ בזה. ובאגור באהליך (זי"ש, עו)].

56 כיון שאינו מוסכם.

57 ויש לעיין מה הדין כשאינו פנימי, אבל עיקר דרך הכניסה היא אליו, האם גם אז פטור הפתח, למאן דפטר כאן, או דסוכ"ס יש אפשרות להיכנס דרכו מהחורץ אל החדר החייב, יהיה חייב גם כאן לקבוע בימין כניסה לגדול בברכה, כמו בחדר שאינו פנימי.

58 כל הפוסקים שהובאו לעיל בהערה 48. שמפרשים את דברי הרי"ז כשאין החדר הקטן פנימי. וכן פסקו עוד בחדרי דעה (רפו, יג), ולחם הפנים (על קיצוש"ע, יא, ב), ושלמת חיים (ב, קה), ואגרות משה (ב, יו"ד א, קפא).

59 רעק"א וחזו"א הנ"ל, וכן כתב בפרי מגדים (או"ח תרמד, משב"ז ד) ובמשנה ברורה (תרכו, כא).

60 חזון איש (קסח, ז). והגרש"ק בשו"ת קנאת סופרים (מ) כתב שיכרך.

61 קנאת סופרים (מ), ופרשה סדורה (לט).

שכן המנהג⁶⁴. ויש שדחו דבריו מכל וכל⁶⁵. ולמעשה כל אחד יעשה כמנהגו. ובכל אופן יקבע ללא ברכה⁶⁶.

ולנוהגים כמותו, נמצא שכל מה שכתבנו לעיל בפתח הפתוח בין חדר גדול לקטן, דינו כפתח הפתוח לשני מקומות שחייבים במזוזה. ומקום קביעת המזוזה בפתח כזה, נתבאר לעיל⁶⁷.

הביא בשם חמודי דניאל כת"י: "נראה במי שיש לו בית גדול ויש לו חדרים קטנים להניח שם חפצים דחייבים במזוזה". וסברתו היא שפטור בית שאין בו דע"ד הוא מצד שאינו ראוי לדירה, אבל החדרים האלו שראויים לתשמיש שלשמו נעשו, אין צריך שיהיו דוקא ד' על ד', וחייבים במזוזה מצד הכניסה אליהם⁶².
יש פוסקים שהסכימו לדבריו⁶³, והעידו

פתח מרפסת וחצר

חדר פנימי.

חיוב חצר במזוזה

ויש חולקים עליו, וסוברים שהעיקר לדינא שחצר אין לה חיוב עצמי, וחייבת רק מצד הבית, ולכן כשהחצר פנימית, אין קובעים את המזוזה בימין כניסה אליה. ודינה כחדר פטור, שקובעים המזוזה בימין כניסה לבית החייב במזוזה⁷⁰.

בגמ' (יומא יא, א) מובא ששערי חצירות חייבים במזוזה, וכך נפסק בשו"ע (רפו, א). ונחלקו הראשונים בגדר חיוב חצר, יש אומרים שחיובה מצד הבית הפתוח לתוכה⁶⁸, ויש אומרים שחיובה עצמי מצד שעשויה לתשמיש הבית⁶⁹.

גדר חצר ומרפסת בזמננו

כתב החזון איש (קסח, ו): "וגם דברי מהרי"ל⁶¹ אינו אלא בחצר שלהם, שהיו משתשמים בו בטחינה ובאפיה ובשטיחת פירי ושאר צרכים, ופעמים אוכלין וישנים כדרך

וכתב הט"ז (רפט, ד) בשם המהרי"ל, שחצר העומדת מאחורי הבית, ואין לה פתח אחר, רק מהבית לחצר, קובעים המזוזה מימין כניסה לחצר, לפי שסובר שחצר חיובה עצמי, מצד שמשמשת לבית, לכן כשהיא פנימית, קובעים המזוזה בימין כניסה אליה, כדין כל

62 כך מפורש בדבריו שנדפסו כעת בשלמותם (בספר 'אוצר ספרי מזוזה'), וכ"כ גם ברש"ש (סוכה ג, ב). [וגם בחזו"א (קסט, ב) נראה שהסכים לסברא מעין זו, ועיין בפרשה סדורה (יד) ובמזוזות ביתך (רפו, נב) ושעה"צ (קט)].

63 שו"ת מהרש"ם (א, עא) שו"ת חשב האפור (א, לא), שו"ת מנחת יצחק (א, ט), שו"ת אפרקסתא דעניא (קנב), שו"ת אבן ישראל (ז, לד) וחובת הדר (ד, ס"ק טז, ו, חא, ס"ק ו).

64 חשב האפור ואבן ישראל (שם).

65 חזו"ת נתנאל (להקרבן נתנאל, לג), דעת קדושים (רפו, יט), מקדש מעט (רפו, לט), לחם הפנים (על קיצוש"ע, יא, ב), שלמת חיים (ב, קה) ושבת הלוי (ב, קנב, ה, קנז).

66 הן הקובעים בימין כניסה לגדול וכנ"ל בשם החזו"א. והן הקובעים בימין כניסה לקטן מפורש בחמודי דניאל הנדמ"ח שלא יברך. ועי' מזוזות ביתך (נב). ודלא כמ"ש בבירור הלכה (רפט, ג), שהסוברים כחמו"ד אפשר שקובעים מימין לקטן אף בברכה, שהרי בחמו"ד גופו מפורש שלא יברך, כיון שיסוד הדין של 'ראוי לתשמיש' תלוי במחלוקת ראשונים.

67 ועי' בבירור הלכה שכ' שאף הנוהגים כחמו"ד, מ"מ כשהחדר הקטן פתוח לחוץ לעולם קובעים בימין כניסה לגדול ואין הולכים אחר היכר ציר, שהרי כ"כ להדיא בריא"ז. אמנם בשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד, רפז) מפורש שכן קובעים לפי היכר ציר אף כשהוא בחדר הקטן. וע"ש מש"כ בדברי הרי"א.

68 רמב"ם (מזוזה ו, ז-ח). ורבינו מנוח, הובא בבית יוסף (רפו, יד).

69 רא"ש (מנחות פ"ג, יא).

70 כ"כ הבית מאיר (רפט, ג) אלא שכתב שאינו כדאי לחלוק על המהרי"ל, ועכ"פ במוקצה שאחורי הבתים פשוט להלכה שקובע בימין כניסה לבית. וגם החזו"א (קסח, ד-ז) חלק על המהרי"ל.

ולמשחקי ילדים וכדו', שחצר כזו בודאי ^{אמית' 1234567} חייבת במזווה מצד עצמה לפי המהרי"ל. ויש לדון על כל חצר לגופה.

עוד יש להדגיש, שכל האמור אינו רק חצר שאינה משמשת למעבר למקום דירה, אבל חצר או מרפסת שעוברים דרכה להיכנס למקום החייב במזווה, והכניסה לחצר היא רק דרך הפתח מהבית, לכו"ע חייב לקבוע בימין כניסה לחצר, שהרי דרכה נכנסים למקום פנימי חייב.

כשאין בחצר ד' אמות על ד' אמות

גם הנוהגים לקבוע בימין כניסה למרפסת, זה דוקא כשגודל המרפסת הוא ד' אמות על ד' אמות, או שיש בה כדי לרבע ד' אמות על ד' אמות [דהיינו שהיא צרה וארוכה, ושטחה הכולל הוא ט"ז אמה]⁷³, אבל כשאין בה ד' אמות על ד' אמות, אין קובעים בימין הכניסה למרפסת, אלא בימין כניסה לבית⁷⁴. וי"א שאם היא ראויה לתשמישה, קובעים לימין הכניסה למרפסת אף כשאין בה ד' אמות על ד' אמות⁷⁵.

החקלאים בימים ההם, אבל אצלנו אין החצירות רק לאויר וכו', והלכך חצירות שלנו דינן כגינה דקיי"ל דבית עיקר אפי' היכר ציר לגינה, ואפי' באין לחצר פתח לחוץ יש לקבוע בימין כניסה לבית". ולפי זה, מרפסות רגילות שלנו קובעים בימין כניסה לבית אף לשיטת המהרי"ל. ויש סוברים שמרפסת שלנו דינה כחצר מצד שנעשים בה חלק מתשמישי דירה, ומיועדים לטיול ולהתאווררות, וממילא לפי המהרי"ל חייב לקבוע בימין כניסה למרפסת.

ולהלכה נחלקו הפוסקים בזה, יש נוקטים לעיקר דלא כמהרי"ל, וכל שכן במרפסות שלנו שאולי גם לפי המהרי"ל אין חיובן עצמי, ולשיטתם קובעים בימין הכניסה לבית, בלא ברכה⁷¹. ויש פוסקים שגם במרפסות שלנו קובע בימין כניסה למרפסת⁷². ולמעשה כל אחד יעשה כמנהגו, ונראה שבכל אופן יקבע בלא ברכה.

ולכאורה לא שייך לקבוע מסמרות בגדר מרפסת וחצר, כי יש שאינם משתמשים בה כמעט, ואין סברא שיחשב לחדר, ולהיפך, יש שחצרים מיועדת לאכילה בימות הקיץ,

71 חזו"א (שם), וכן נהג הגרי"ז מבריסק, ובשו"ת ישועת משה (ג, צ) בשם השם משמואל מסוכטשוב זצ"ל, ובשבט הלוי (ג, קג), וכן פשט המנהג בבני ברק.

72 שו"ת מנחת יצחק (א, ח), שו"ת חלקת יעקב (ג, קסב), שו"ת אבן ישראל (ז, לד), שו"ת אור לציון (יו"ד, יד), ושו"ת יביע אומר (ד, כג) חובת הדר (ח, א, סק"ו), וכן המנהג בירושלים עיה"ק, וכן נהג מהר"א מבעלזא זצ"ל (מובא בתשובות והנהגות, א, תרנג).

73 פשוט, וכ"כ בחובת הדר (ח, א, סק"ו).

74 וכמו שנתבאר לעיל בחדר שהוא פחות מד' אמות על ד' אמות.

75 כשיטת החמודי דניאל שהובאה לעיל. שו"ת מנחת יצחק (א, ח), שו"ת חלקת יעקב (ג, קסב), שו"ת אבן ישראל (ז, לד), שו"ת אור לציון (יו"ד, יד), ושו"ת יביע אומר (ד, כג).

מובא ע"פ האריז"ל שהחדשים הם נגד קומת האדם, ניסן נגד הראש וכו' אח"כ אייר סיון נגד תרי אודנין וכו' ולכן התורה נתנה בסיון, שהוא נגד האזנים, שהעולם אומרים באוזן אחת נכנס ובהשני יוצא, לכן כתוב ועתה אם שמוע תשמעו בקולי, שישמעו בשתי אזנים.